

ปริทัศน์วัฒนธรรมใต้*

● โнора - ชาตรี ● ตำนานโนรา ● เครื่องแต่งกายของโนรา

- เรื่อง สาวิตรี สัตยายุทธ์
- ภาพ มนตรี สังข์มุสิกานนท์

โนรา - ชาตรี

คนภาคใต้สมัยก่อน หรือผู้เฒ่าผู้แก่ ที่มีอายุเกินกว่า 80 ปี นั้นมักจะเรียกการละเล่นชนิดหนึ่ง ที่มีทั้งการร้องและการรำ และบางส่วนเล่นเป็นเรื่อง และบางโอกาสมีบางส่วนแสดงตามคติความเชื่อที่เป็นพิธีกรรมว่า ชาตรี พบว่า

วรรณกรรมท้องถิ่นก็ดี หรือแม้แต่จากในวรรณคดีของภาคกลาง เช่นในวรรณคดีเรื่องอิเหนาฉบับพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ตอนอภิเษกอิเหนาและราชบุตรราชธิดา 4 พระนคร ก็ได้กล่าวถึงการละเล่นชาตรีเอาไว้ว่า

*สาวิตรี สัตยายุทธ์ ปรับจากบทวิทยุ รายการ "ปริทัศน์วัฒนธรรมใต้" ซึ่งเผยแพร่ทางสถานีวิทยุ ในเครือข่ายกรมประชาสัมพันธ์ ๙ สถานี

สิ่งใดควรเล่นแต่การใหญ่
หกละเล่นต่อขึ้นไปได้หลายอย่าง
ไม่งครุ่มกลองตั้งอยู่ระหว่างกลาง
ระเบงวางศรไปไล่่นกยูง
ช่องระหาหุ่นจีนจั่วเจ็ก
ลครแขกเล็กเล็กใส่หัวสูง
ชาตรีมีแต่ล้วนชาวตลุง
ขัดกันนุ่งตามถนนแห่กรวดลาว

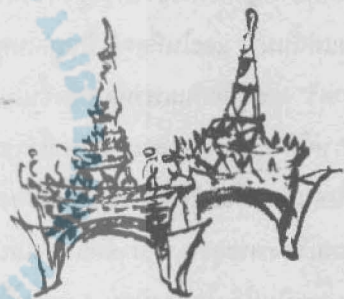
จากบทพระราชนิพนธ์นี้ บ่งชี้ว่า การ
ละเล่นโนรา ซึ่งผู้แสดงล้วนเป็นชาวพัทลุงนั้น มีชื่อ
เรียกว่า “ชาตรี” สันนิษฐานว่า การละเล่นชาตรี
และดนตรีชาตรี เป็นศิลปะที่แพร่หลายมากในภาค
ใต้มาก่อนสมัยรัชกาลที่ 2 จนเป็นเหตุให้พระบาท
สมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ซึ่งพระองค์ทรง
เชี่ยวชาญทางศิลปนาฏกรรม ทรงประทับใจเป็น
อย่างมากจึงทรงพระราชนิพนธ์เพลง “ชาตรีตลุง” ขึ้น
ซึ่งเพลงนี้ได้รวมอยู่ในตำบโหรเรื่องอิเหนาด้วย และ
นี่ก็เป็นเหตุสำคัญที่ทำให้ชาวกรุงรู้จักชาตรีของภาค
ใต้กันตั้งแต่นั้นมา และในที่สุดก็เป็นมูลเหตุให้เกิดคำ
“ละครชาตรี” และรู้จักกันแพร่หลายยิ่งขึ้นในภาคกลาง
ส่วนในภาคใต้ เรียกการละเล่นชนิดนี้ว่าชาตรี มา
อย่างนั้นจนกระทั่งมีผู้คิดนำเอาเนื้อเรื่องบางตอน
ของนิทานเรื่องพระสุรน มาดัดแปลงเล่นเป็นแบบ
ชาตรี จนเป็นที่ติดใจของผู้ชม ความชื่นชอบที่มี
ต่อเนื้อเรื่องก็ตี รูปร่างลักษณะที่แปลก ขวบนพิศวง
ของกนิกริถี ความตื่นเต้นชวนสนุกจากบทบาทของ
พรานบุญซึ่งเป็นตัวสำคัญตัวหนึ่งก็ตี เป็นเหตุให้
คณะชาตรีเกิดการปรับเปลี่ยนเครื่องแต่งกายบางส่วน
มีการประดิษฐ์ทำรำบางท่าให้สอดคล้องกับลีลา
ของกนิกริ และแม้กระทั่งตัวพรานบุญก็ถูกยืมทั้งชื่อ
รูปร่าง และลักษณะนิสัยมาใช้เป็นตัวละครที่เรียกว่า

“พราน” สิ่งเหล่านี้ได้กลายเป็นองค์ประกอบสำคัญ
ของชาตรี การที่มีความนิยมเล่นเรื่องนี้บ่อย ๆ โดยเฉพาะเมื่อแสดงในพิธีโกนจุก สาเหตุเหล่านี้ทำให้
ชาวบ้านพากันขนานชื่อ “มโนราห์” จนติดปากแทน
คำชาตรี ต่อมา คำ “มโนราห์” กลายเป็น
“โนรา” ตามความนิยมตัดทอนพยางค์ของภาษาถิ่นได้
ในที่สุดคำ “ชาตรี” มีผู้เรียกน้อยลง และเลือนหายไป
ในที่สุด รู้เพียงว่าการละเล่นพื้นบ้านชนิดนี้มีชื่อ
เรียกว่า โนรา

ตำนานโนรา

สันนิษฐานว่า การละเล่นโนรา น่าจะมี
มาแต่สมัยศรีวิชัย หรือไม่ก็ราวพุทธศตวรรษที่ 19
เป็นอย่างน้อย โดยมีการเล่าถึงประวัติความเป็นมา
ของโนรา หลายกระแส หลายตำนาน โนราพุ่ม
เทวาทแห่งอำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง หรือขุน
อุปถัมภ์นรากร ก็ได้เล่าถึงตำนานโนราเอาไว้ เช่นกัน
มีใจความว่า พระยาสายฟ้าฟาด เป็นกษัตริย์ครอง
เมือง ๆ หนึ่ง ชายา ชื่อ นางศรีมาลา ธิดา ชื่อ
นวลทองสำลี วันหนึ่งนางนวลทองสำลีสุบินว่ามี
เทพธิดามาร่ำรำไรให้ดู ท้าว่ามี 12 ท่า มีดนตรี
ประโคม ซึ่งได้แก่ กลอง ทับ โหม่ง ฉิ่ง ปี่ และ
แตระ นางนวลทองสำลี จึงให้ทำเครื่องดนตรีและ
หัตถ์ตามที่สุบิน จนเป็นที่ครึกครื้นในปราสาท วัน
หนึ่ง นางนวลทองสำลียากเสวยเกสรบัวในสระ
หน้าวัง ครั้นนางกำนัลเก็บถวายให้เสวย นางก็
ทรงครรภ์ แต่ยังคงเล่นร่ายอยู่ตามปกติ วันหนึ่ง
พระยาสายฟ้าฟาดเสด็จมาทอดพระเนตรการรำของ
ธิดา เห็นนางทรงครรภ์ ทรงชักใช้เอาความจริง
ได้ความว่าเหตุเพราะเสวยเกสรบัว พระยาสายฟ้าฟาด

ไม่ทรงเชื่อ และทรงเห็นว่านางทำให้อัปยศ จึงรับสั่งให้เอนางลอยแพพร้อมด้วยสนมกำนัล 30 คน แพบิตติเกาะกะซัง นางจึงเอาเกาะนั้นเป็นที่อาศัย ต่อมาได้ประสูติโอรส ทรงสอนให้โอรสรำโนราได้ จนชำนาญ แล้วเล่าเรื่องแต่หนหลังให้ทราบ ต่อมา กุมารน้อยซึ่งเป็นโอรสนางนวลทองสำลี ได้โดยสารเรือพ่อค้าไปเที่ยวรำโนรายังเมืองพระอัยกา เรื่องเล่าลือไปถึงพระยาสายฟ้าพาด พระยาสายฟ้าพาด ทรงปลอมพระองค์ไปดูโนรา เห็นกุมารน้อยมีหน้าตาคล้ายพระธิดา จึงทรงสอบถามจนได้ความจริงว่าเป็นพระราชธิดา จึงรับสั่งให้เข้าวัง และให้อำมาตย์ไปรับนางนวลทองสำลีจากเกาะกะซัง แต่นางไม่ยอมกลับ พระยาสายฟ้าพาดจึงกำชับให้จับมัดขึ้นเรือพามา ครั้นเรือมาถึงปากน้ำจะเข้าเมือง ก็มีจระเข้ลอยขวางทางไว้ ลูกเรือจึงต้องปราบจระเข้ ครั้นนางเข้าเมืองแล้ว พระยาสายฟ้าพาดได้ทรงจัดพิธีรับขวัญขึ้น และให้มีการรำโนราในงานนี้ โดยประทานเครื่องต้น อันมี เทริด กำไลแขน บั้นเหน่ง สักวาลย์พาดเฉียง 2 ข้าง ปีกนกแอ่น หางหงส์ สนับเพลลา ฯลฯ ซึ่งเป็นเครื่องทรงของกษัตริย์ให้เป็นเครื่องแต่งตัวโนรา และพระราชทานบรรดาศักดิ์ให้แก่กุมารน้อยราชธิดาเป็น ขุนศรีศรัทธา

เครื่องแต่งกายของโนรา

เครื่องแต่งกายของโนรานั้นคล้ายเครื่องต้นของกษัตริย์ โดยที่มีการแบ่งตัวรำของโนราแบ่งตามชนิดของเครื่อง แต่งกาย ได้เป็น 3 กลุ่ม กลุ่มแรก คือ ตัวยืนเครื่องหรือโนราใหญ่ กลุ่มที่ 2 คือตัวนาง หรือนางรำ และกลุ่มสุดท้าย คือ ตัวตลก

สำหรับเครื่องแต่งกายของตัวยืนเครื่องหรือโนราใหญ่ ประกอบด้วย

1. เทริด เป็นเครื่องประดับศีรษะ โดยทำเป็นมงกุฎอย่างเต็ม มีกรอบหน้า และมีด้ายมงคลประกอบ

2. เครื่องลูกปัด เครื่องลูกปัดนี้จะร้อยด้วยลูกปัดสีเป็นลาย มีดอกดวง ซึ่งจะใช้สำหรับสวมลำตัวท่อนบนแทนเสื้อ จะประกอบด้วย 5 ชิ้นด้วยกัน คือ บ่า มี 2 ชิ้น ใช้สำหรับสวมทับบนบ่าซ้าย - ขวา ข้างละชิ้น ปั้งคอ มี 2 ชิ้น ใช้สำหรับสวมห้อยคอหน้า 1 ชิ้น และหลัง 1 ชิ้น มีลักษณะคล้ายกรองคอ พานอก ซึ่งจะร้อยลูกปัดเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ใช้สำหรับพันรอบตัว ตรงระดับอก ซึ่งบางท้องถิ่นเรียกว่า "พานโครง" หรือบางท้องถิ่นอาจเรียกว่า "รอบอก" สำหรับพานอกในสมัยโบราณ มีอยู่ระยะหนึ่งในมณฑลนครศรีธรรมราช ได้ใช้อินทรี หับทรวง และปิกเหน่ง แทนเครื่องลูกปัดสำหรับตัวขึ้นเครื่อง

3. ปิกนกแอ่น หรือปิกเหน่ง มักจะทำด้วยแผ่นเงินเป็นรูปคล้ายนกนางแอ่นกำลังกางปีก ใช้สำหรับโนราใหญ่หรือตัวขึ้นเครื่อง สวมติดกับสังวาลย์ โดยอยู่ที่ระดับเหนือสะเอวด้านซ้ายและขวา คล้ายตามทิศของละคร

4. ชับทรวง หรือ หับทรวง หรือ ตามใช้สำหรับสวมห้อยไว้ตรงทรวงอก ซึ่งนิยมทำด้วยแผ่นเงินเป็นรูปคล้ายขนมเปียกปูน โดยสลักเป็นลวดลาย และอาจฝังเพชรพลอยเป็นดอกดวงหรืออาจร้อยด้วยลูกปัด

5. ปิก หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า หาง หรือหางหงส์ นิยมทำด้วยเขาคาวหรือโลหะเป็นรูปคล้ายปิกนก คู่ ซ้าย-ขวาประกบกัน ปลายปิก

เชิดงอนขึ้นและผูกรวมกันไว้ มีผู้ทำด้วยด้ายสีติดไว้เหนือปลายปีก ใช้ลูกปัดร้อยห้อยเป็นดอกดวงรายตลอดทั้งซ้ายและขวาให้ดูคล้ายขนของนก ใช้สำหรับสวมคาดทับผ้าถุงตรงระดับสะเอว ปล่อยปลายปีกยื่นไปด้านหลังคล้ายหางกิ้งกือ

6. ผ้าถุง เป็นผ้ายาวสี่เหลี่ยมผืนผ้า นุ่งทับชายแล้ววิ่งไปหนีบไว้ข้างหลัง ปล่อยปลายชายให้ห้อยลงเช่นเดียวกับหางกระเบนเรียกปลายชายที่พับแล้วห้อยลงนี้ว่า “หางหงส์” (แต่ชาวบ้านส่วนมากจะเรียกส่วนที่เป็นปีกว่า หางหงส์) การนุ่งผ้าของโนรา จะรัดสูงและรัดรูปแน่นกว่านุ่งโจงกระเบน

7. หน้าเพลา หนีบเพลา หนีบเพลา ก็คือ สนับเพลาสสำหรับสวมแล้วนุ่งผ้าทับ ปลายชายใช้ลูกปัดร้อยทับหรือร้อยแล้วทาบทำด้วยลวดลายดอกดวง เช่น ลายกรวยเชิงรักร้อย

8. หน้าผ้า ลักษณะเดียวกับชายไหว มักทำด้วยผ้าแล้วร้อยลูกปัดทาบเป็นลวดลาย และที่ทำเป็นผ้า 3 แถบคล้ายชายไหวล้อมด้วยชายแครงก็มี

9. ผ้าห้อย คือผ้าสีต่าง ๆ ที่คาดห้อยคล้ายชายแครง แต่อาจมีมากกว่า โดยปกติจะใช้ผ้าที่โปร่งบางสีสด แต่ละผืนจะหนีบห้อยลงทั้งด้านซ้ายและด้านขวาของหน้าผ้า

10. กำไลต้นแขนและปลายแขน ซึ่งเป็นกำไลสวมต้นแขน เพื่อขบรัดกล้ามเนื้อให้ดูทึบมัดทะแมงและเพิ่มให้สง่างามยิ่งขึ้น

11. กำไล สำหรับกำไลของโนรานั้น มักทำด้วยทองเหลือง โดยทำเป็นวงแหวน ไว้ใช้สำหรับสวมมือและเท้าข้างละหลาย ๆ วง เช่น แขน

แต่ละข้างอาจสวม 5-10 วงซ้อนกัน เพื่อเวลาปรับเปลี่ยนท่าจะได้มีเสียงดังเป็นจังหวะเร้าใจยิ่งขึ้น

12. เล็บ เป็นเครื่องสวมนิ้วมือให้โค้งงามคล้ายเล็บกิ้งกือ กิ้งกือ เล็บนี้จะทำด้วยทองเหลืองหรือเงิน อาจต่อปลายด้วยหวายที่มีลูกปัดร้อยสอดสีไว้พองาม โดยนิยมสวมมือละ 4 นิ้ว คือจะยกเว้นนิ้วหัวแม่มือ ที่ไม่สวมเล็บ

เครื่องแต่งกายของกลุ่มนางรำ หรือที่เรียกว่าเครื่องนาง มีส่วนคล้ายคลึงกับเครื่องแต่งกายของตัวยี่นเครื่องหรือโนราใหญ่ คือมีเหมือนกันหมด ยกเว้น เทริด กำไลต้นแขน ทับทรวง และปีกนกแอ่น โดยส่วนศีรษะนั้นจะใช้ผ้าแถบสีสดหรือผ้าเช็ดหน้าคาดรัดไว้แทน แต่ปัจจุบันนี้ มีนางรำหลาย ๆ คณะนิยมสวมเทริดด้วย

สำหรับเครื่องแต่งกายของกลุ่มของตัวตลก ประกอบด้วย ฝ่ายชายและฝ่ายหญิง ฝ่ายชาย คือตัวพรวน จะสวมหน้ากากที่เรียกว่าหน้าพรวน โดยหน้าพรวนจะทำด้วยไม้นำไปแกะเป็นรูปหน้า แต่ไม่มีส่วนที่เป็นคาง ทำมุมยื่นยาว ปลายงมูกงุ้มเล็กน้อย เจาะรูตรงส่วนที่เป็นคางให้ผู้สวมมองเห็นได้ถนัด หน้ากากจะทาสีแดงทั้งหมด เว้นแต่ส่วนที่เป็นฟันจะทำด้วยโลหะสีขาวหรือทาสีขาวหรืออาจเลี่ยม ฟันซึ่งมีเฉพาะฟันบนเท่านั้นจะคะคุดผู้ฟังและส่วนบนต่อจากหน้าผากขึ้นไปจะใช้ขนเป็ดสีขาวติดทาบไว้เจตนาเพื่อให้เห็นเป็นผมหงอก ส่วนฝ่ายหญิงก็มีหน้ากากเช่นกัน โดยเรียกว่า หน้าทาสี จะทาสีขาวหรือสีเนื้อ